

FİRUDİN BƏY KÖÇƏRLİ ADINA RESPUBLİKA UŞAQ KİTABXANASINDA AVTOMATLAŞDIRMA PROSESİNİN TƏTBİQİ

Fidan Bünyətzadə

ml

fbunyatzada@gmail.com

Firudin bəy Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında avtomatlaşdırma prosesinin tətbiqi

Xülasə: M qal d Firudin b

tabxa-

na

mat -

ma prosesinin t tbiqi v s. m s l l

Внедрение процесса автоматизации в Республиканской детской библиотеке имени Фирудина бекка Кочарли

Резюме:

Introduction of automation process in the Republican Children's Library named after Firudin bey Kocharli

Summary: In the article reflected the creation, formation, application of automation processes and other issues of the Republican Children's Library named after F.Kocharli.

Açar sözlər:

elektron s n badil si.

Ключевые слова:

-

Key words: electronic catalog, automation, electronic document exchange.

Giriş: Qədim dövrlərdən başlayaraq ölkəmiz milli-mənəvi sərvətləri, xüsusilə kitab mədəniyyəti ilə seçilmiş və zəngin kitab fonduna malik kitabxanaları ilə tanınmışdır. Belə sayılıb-seçilən kitabxanalardan biri də xalqımızın gələcəyi olan uşaqlara kitabxana xidmətinin təşkili sahəsində böyük təcrübəsi və xidmətləri olan, respublikada uşaq kitabxanaları üzrə elmi metodik mərkəz sayılan F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasıdır. Kitabxana hər zaman öz fəaliyyətində ölkəmizin ümummilli lideri Heydər Əliyevin gələcəyimiz olan uşaqlar haqqında müdrik kəlamını rəhbər tutmuş, öz işini bu kəlamın həyata keçirilməsi uğrunda mübarizəyə həsr etmişdir. Heydər Əliyev deyir: “Uşaqlar bizim gələcəyimizdir. Gələcəyimizi nə cür tərbiyə edəcəyiksə, böyüdəcəyiksə, ölkəmizin, millətimizin, dövlətimizin gələcəyi bundan asılı olacaqdır”. Artıq bizə məlumdur ki, son illər baş verən böyük inkişaf əlaqədar olaraq kitabxana işi sahəsində də böyük nailiyyətlər qeydə alınmışdır. Belə ki, bugünkü gün ölkəmizdə kitabxana şəbəkəsinin genişləndirilməsi, onun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, fondların zənginləşdirilməsi, dünya ki-

tabxanalari ilə faydalı əlaqələrin qurulması istiqamətində dövlətimiz tərəfindən məqsədyönlü tədbirlər görülür.

Məsələnin qoyuluşu: Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2007-ci il aprelin 20-də imzaladığı “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” sərəncama əsasən “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” hazırlanmışdır. Qeyd olunan bu nailiyyətlər F. Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasına öz müsbət təsirini göstərmişdir. Belə ki, müstəqillik illərində uşaqlara kitabxana-informasiya xidmətini daha da yaxşılaşdırmağı, informasiya cəmiyyətinin tələblərinə cavab verməyi qarşısına məqsəd qoyan F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının kollektivi kitabxana işinin informasiyalaşdırılması və kitabxananın informasiya texnologiyası ilə təmin edilməsi sahəsində müəyyən uğurlar qazanmışdır. Kitabxanaya xeyli miqdarda kompüter, elektron məlumat vasitələri, çoxsaylı qurğular, texniki avadanlıq alınmış və bu vasitələrin kitabxana işinə tətbiq edilməsi nəticəsində kitabxana prosesləri qismən də olsa kompüterləşdirmişdir. Hazırda fondunda 209.700 nüsxə ədəbiyyat olan kitabxananın ən böyük nailiyyətlərindən biri uşaqların istifadəsi üçün kompüter zallarının açılması olmuşdur. 2002-ci ildən kitabxanada təşkil edilən “İnternet-sinif” və “Biləyən” multi-media zallarında uşaqlar İnternet-dən yararlanaraq istədikləri materialları almaqla yanaşı, CD disklərindən istifadə etməyi də mənimsəmişlər.

2005-ci ildən Avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə şöbəsi fəaliyyət göstərən Müasir dövrümüzdə kitabxana işini yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyaları olmadan təsəvvür etmək çox çətinidir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının kitabxana işində tətbiqi ənənəvi kitabxana proseslərinin sürətlənməsinə və optimallaşmasına gətirib çıxarmışdır.

Məsələnin izahı: Kitabxana işinin avtomatlaşdırılması təcrübəsi dünya ölkələrinə ötən əsrin 60-cı illərindən məlum olsa da, Azərbaycanda bu fəaliyyətin həyata keçirilməsi 90-cı illərin sonlarına təsadüf edir. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının bir neçə əməkdaşı hələ 2001-ci ildə Amerikanın ölkəmizdəki səfirliyi nəzdində fəaliyyət göstərən Treninq Mərkəzində “Kitabxanalarda avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemləri” ilə bağlı kurslarda iştirak etmiş, lakin bu sahədə müəyyən məlumatları mənimsəmələrinə baxmayaraq bu işi həyata keçirmək mümkün olmamış və sözügedən fəaliyyətlər nəticəsiz qalmışdı. Bu iş yalnız Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşəbbüsü ilə kitabxanalarda həyata keçirilməyə başlandıqdan sonra bir sıra irəliləyişlərə nail olundu, belə ki, İRBİS-64 Avtomatlaşdırılmış Kitabxana İnformasiya Sistemi-nin (AKİS) proqramı alınaraq kitabxanalarda tətbiq olunmağa başlandı. Qeyd etməliyik ki, kitabxana proseslərinin avtomatlaşdırılması vahid avtomatlaşdırılmış kitabxana-informasiya sistemi vasitəsilə həyata keçirilməli, kitabxanada tətbiq olunan proqram təminatı tələblərə cavab verməlidir. O dövrdə isə fəaliyyətlərini avtomatlaşdırmağa cəhd edən bir sıra kitabxanalarımız yalnız kataloqizator moduluna malik olduqlarından bu işi həmin modul vasitəsilə həyata

keçirməklə avtomatlaşma işi sahəsində ilkin addımlarını atdılar. Bir çox xarici dövlətlərdə istifadə olunan İRBİS-64 AKİS-in tam paketi özündə “Kataloqlaşdırma”, “Komplektləşdirmə”, “Kitab verilişi”, “Oxucu qeydiyyatı”, “Təmmətnli”, “İnzibatçı” kimi işçi yerlərini, eləcə də veb şlüzü, Z39.50 protokolunu birləşdirir. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının Avtomatlaşdırma şöbəsinin inkişaf etməsi və səyi nəticəsində şöbələrarası əlaqələri təmin edən lokal kompüter şəbəkəsi yarandı və avtomatlaşdırılmış informasiya sisteminin tətbiqi istiqamətində bir sıra vacib işlər görüldü. Hal-hazırda şöbə fondların bütövlükdə elektron informasiya daşıyıcılarına köçürülməsi və elektron kataloqun yaradılması proseslərini müvəffəqiyyətlə həyata keçirir. Belə bir layihəni gerçəkləşdirmək üçün hər bir kitabxana İRBİS-64 AKİS-in proqram təminatına malik olmalıdır. Lakin İRBİS-64 AKİS-i əldə etməzdən öncə kitabxanaçılar bu proqramı tam mənimsəməli, ənənəvi kitabxana işini dəqiq bilməlidirlər, çünki proqram məhz ənənəvi kitabxana qaydaları üzərində təkmilləşmişdir. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında ənənəvi kitabxana proseslərinin bir qismi avtomatlaşdırılmış, yeni avtomatlaşdırılmış işçi yerləri vasitəsilə kitabxanaçı əməyi minimuma endirilmişdir; Kitabxanaya yeni daxil olan bütün ədəbiyyatın, eləcə də fonddakı ədəbiyyatın bir qisminin retro bazasında elektron kataloqu hazırlanmışdır; Elektron kitabxana yaratmaq təşəbbüsləri genişlənməmiş, uşaqlar üçün ən maraqlı nağılların elektron variantı hazırlanmışdır; F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının veb saytı yaradılmış (www.clb.az), bütün etraflı məlumatlar orada yerləşdirilmişdir. Bununla bərabər Avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə şöbəsi aşağıdakı fəaliyyətləri həyata keçirir: 1. Kitabxanaya daxil olan bütün sənədlərin (kitab, dövrü mətbuat, elektron informasiya daşıyıcıları, atlas, xəritə və s.) avtomatlaşdırılmış proqram əsasında işlənərək, fonda daxil edilməsi, o cümlədən retro məlumat bazasında kitabların işlənməsinə nəzarət; 2. Elektron kataloqun və elektron kitabxananın yaradılmasına texniki dəstək; 3. Kitabxananın veb-səhifəsini yeniləmək və burada elektron kataloqun ümumi istifadəsini təmin etmək; 4. İntey

mübadilələri nəzərdə tutulmuşdur. Bu iş kitabxana və əməkdaşların elektron poçtu vasitəsilə həyata keçirilir. Kitabxanaya daxil olan elektron informasiya daşıyıcılarını mühafizə etmək və istifadəçilərə çatdırmaq, elektron kitabxanada əks etdirmək sahəsində bu il də istənilən nəticələr əldə olunmuşdur. Müəyyən tarixi dövrdə yaradılmış informasiyaların toplanması, mühafizəsi, sonralar istifadəsi kitabxanaların cəmiyyət üçün nə qədər vacib olduğunu bir daha aydın göstərir. Hər hansı tədris, elmi, siyasi və digər fəaliyyəti yüksək səviyyədə icra etmək üçün ilk növbədə əlaqədar informasiyanı toplamaq, əldə etmək, təhlil etmək, mənimsəmək və istifadə etmək vacibdir. Deyilənlərdən belə bir qənaətə gəlmək olar ki, müasir istifadəçinin qlobal informasiyanın keyfiyyətinə bəslədiyi münasibət əsaslı dəyişikliklərlə qarşılaşmışdır. Veb saytdan istifadə edən bu qrup oxucular kitabxananın təsis etdiyi “Göy qurşağı” jurnalında müaliə ilə bağlı məqalələri oxuyur, öz fikir, rəy və təkliflərini e-mail vasitəsilə göndərirlər. Kitabxanaların avtomatlaşdırılması istər kitabxanaçıların, istərsə də kitabxanadan istifadə edən oxucuların işini asanlaşdırır. Bu iş ilk növbədə elektron kataloqun yaradılmasından başlayır. Bu sistemin tətbiqi kitabxana işçilərinin kompüter savadlılığını möhkəmləndirir. Ona görə də hər bir kitabxana işçisi kurslarda iştirak edərək sistemdə işləmək üçün daha da təkmilləşməlidir. Kompüter-telekommunikasiya texnologiyasının yaranması və sürətli inkişafı cəmiyyətin həyatında köklü dəyişikliklərə səbəb olaraq onun sosial inkişafını təmin edir. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsi avtomatlaşdırmanın tərkib hissəsi olub, burada yerinə yetirilən mürəkkəb, bir-birilə əlaqəli texnoloji proseslərin informasiya-telekommunikasiya texnologiyaları əsasında avtomatlaşdırılmasıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, kitabxanamızın iş prosesi yeni texnologiyaların tətbiqi hesabına xeyli dərəcədə yüksəlmişdir. Bunların nəticəsində bir çox kitabxanalar artıq öz sosial funksiyalarını genişləndirərək, eyni zamanda analitik-informasiya mərkəzlərinə çevrilmişdir. Kitabxananın avtomatlaşdırma və kompüterləşdirmə şöbəsi 2005-ci ilin avqust ayında İRBİS-64 AKİS-in “İnzibatçı”, “Kataloqlaşdırıcı” və “Oxucu” avtomatlaşdırılmış işçi yerlərinin daim yeniləşməsi ilə əlaqədar daha da təkmilləşmişdir. Bu proqram dünya dövlətləri tərəfindən müvəffəqiyyətlə istifadə olunur. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası 2006-cı ildə “Kitab verilişi” və “Veb İRBİS” (Web IRBIS) modullarını alaraq müvəffəqiyyətlə işə başlamışdır. İRBİS-64 AKİS vasitəsilə əsas texnoloji proseslər – kataloqlaşdırma, ədəbiyyatın lokal şəbəkədə və İnternetdə axtarışı və sifarişi, kompüter vasitəsilə oxuculara xidmət həyata keçirir. Qeyd edək ki, abonement xidmətinin kataloqlaşdırılması üçün isə “Oxucu” avtomatlaşdırılmış işçi yeri nəzərdə tutulmuşdur. Oxucu işçi yeri vasitəsilə oxucuların qeydiyyatı; ədəbiyyatın verilməsi üçün sifarişlərin növbələşməsi; sifarişlərin yerinə yetirilməsinin qeydiyyatı; sifariş olunmuş ədəbiyyatın sərbəst nüsxələri haqqında informasiyanın alınması işləri aparılır. Kitabxananın mütəxəssisləri elektron kataloqun formalaşdırılmasında dünya kitabxanalarının təcrübəsini öyrənir və onlara əsaslanaraq, elektron kataloqun yaradılmasının mövcud olan müxtəlif yollarının ən optimal və əlverişlisini seçir. Elektron ka-

taloqun formalaşdırılması üçün qəbul edilmiş standartlara uyğun olaraq cari ədəbiyyatın biblioqrafik təsviri, elektron kataloqun redaktəsi aparılır. Ümumilikdə götürdükdə isə kitabxanalarda kompüter texnologiyalarının tətbiqi biblioqrafik informasiya xidmətinin səviyyəsini artırır və operativliyi təmin edir. Bunlarla yanaşı F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının qarşısında oxuculara biblioqrafiya və elmi informasiya xidmətini dünya kitabxanaları səviyyəsinə qaldırmaq, oxucuların tələbatını ödəmək üçün yeni informasiya texnologiyalarını tətbiq etmək, İnternet şəbəkəsinin elektron ehtiyatlarından istifadə etmək vəzifələri durur. F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası hər zaman öz iş fəaliyyətini dünya kitabxanaları səviyyəsinə çatdırmağa səy göstərir. Hal-hazırda Məlumat-biblioqrafiya şəbəkəsinin illik işini özündə əks etdirən “Məlumat Biblioqrafiya Aparatı2010”, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin anadan olmasının 87 illiyi ilə əlaqədar “Heydər Əliyev və uşaqlar”, uşaqların intellektual səviyyəsinin yüksəlməsinə kömək edən kitablara aid ayrıca bir baza – “Əyləncəli kitablar”, “Ekologiya” adlı bazaları yaradılmışdır. İRBİS-64 AKİS proqramında versiyalarla bağlı yeniliklərin tətbiqindən sonra Veb İRBİS-in (Web IRBIS) interfeysi tam tərcümə edilmişdir. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi 2009-cu ili “Kitabxanaların avtomatlaşdırılması ili” elan etmişdi. Bu isə təsadüfi deyildi. Belə ki, ölkə Prezidenti İlham Əliyevin 6 oktyabr 2008-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın icrası ilə əlaqədar olaraq kitabxana şəbəkəsinin informasiyalaşdırılması, elektron kataloqların, elektron kitabxanaların, veb saytlarının yaradılması və İnternetdə yerləşdirilməsi istiqamətində bir sıra səmərəli işlər görülmüşdür. Bunun nəticəsi kimi indi dünyada ənənəvi kitabxanaları əvəz edən çoxlu sayda elektron kitabxanalar da mövcuddur. Sərəncamda “Azərbaycan ədəbiyyatının virtual kitabxanası”nın yaradılması vəzifəsi də qarşıya qoyulmuşdur. Bu sərəncamda latın qrafikası ilə çap edilən kitabların mətnlərinin elektron daşıyıcıları və İnternet vasitələri ilə yayılması qərara alınmışdır. Bu istiqamətdə F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasında da müəyyən işlər görülmüşdür. Ayrı-ayrı uşaq yazıçılarının bir çox kitablarının elektron variantı alınaraq veb saytda yerləşdirilmişdir. Bugünkü günümüzdə bu iş davam etdirilməkdədir.

Nəticə:F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanası bundan sonrakı fəaliyyətində informasiya təminatı istiqamətində fəaliyyətinin səmərəsinin artırılması, inkişafı və təkmilləşdirilməsi məqsədilə günün tələbləri səviyyəsində mütərəqqi iş üsullarından istifadə edəcəkdir. Yəni, bu o deməkdir ki, kompüter texnologiyalarının tətbiqi, ənənəvi informasiya mənbələrin elektron daşıyıcılara köçürülməsi, CD-ROM texnologiyaların tətbiqi, informasiyanın ötürülməsində yeni metodlardan istifadəsi, qrafik şəkildə informasiyanın təqdim etmək imkanları və bir sıra başqa işlərin həyata keçirilməsi üçün səy göstərərək uğurlar əldə edəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008- 2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Prezidentinin Sərəncamı // Respublika. – 2008. – 7 oktyabr.
2. Xələfov A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi: Monoqrafiya. – B., 2006. – 312 s.
3. Xələfov A.A. İnformasiya xidməti / Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində (ikidilli Azərbaycan – Rusiya layihəsi). – B., 2006. – S.64 -74 s.
4. Xələfov A.A., Qurbanov A.İ. Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları: Dərslik. – B., 2007. – 200 s. 5. “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu // “Azərbaycan” qəzeti, 1999, 14 mart

Rəyçi: Kitabxana resursları və informasiya axtarış sistemləri kafedrasının müdiri, dosent S.A.Xələfova